

SAMLAREN

TIDSKRIFT UTGIFVEN

AF

SVENSKA
LITTERATURSÄLLSKAPETS
ARBETSUTSKOTT

TRETTIOFEMTE ÅRGÅNGEN

1914

UPPSALA

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG 1914

Till belysning af krisen i Joh. Olof Wallins lif.

Af

Emil Liedgren.

Med anledning af några ord om J. O. Wallin i G. H. Mellins Lärobok i Svenska Litteraturens historia (1860) framställde Anders Fryxell vid ett sammanträde i Svenska akademien 1873 en del anmärkningar, hvilka sedan trycktes i hans posthumt utgifna Bidrag till Sveriges historia efter 1772 (sid. 249 f.). Dessa anmärkningar berörde bl. a. en händelse i Wallins lif, som dittills man och man emellan mycket debatterats och nu genom Fryxell definitivt drogs inför offentligheten.

Wallins förlofning med en mamsell Runevall och denna förbindelses plötsliga upplösning har i vår svenska litteraturhistoria nästan kommit att bilda ett slags motstycke till Søren Kierkegaards ryktbara brytning med Regine Olsen och tillagts en analog innebörd för den manliga partens senare lifsverk. Ur denna händelse har man nämligen velat förklara Wallins fördjupning som skald och predikant från omkring 1809. Särskildt skulle hans storverk som psalmdiktare ha framgått ur den inre kris, som den brutna förlofningen medförde. I Warburgs framställning af Wallins lif och diktning har denna uppfattning vunnit burskap, liksom den äfven återges i C. F. Lundins Kyrkohistoria.

Angående Wallins brutna förlofning förekommer utom Fryxells berättelse äfven en dylik, författad af Wallins en tid mycket intime vän P. A. Wallmark och aftryckt i T. Ekelunds Vittra Skuggbilder (1886). På flera punkter afviker denna uppteckning från Fryxells.

Därjämte har en annan af Wallins närmaste vänner Bernhard von Beskow i sina Lefnadsminnen något berört ämnet. Och slutligen har fröken Eva Fryxell i Kyrkohistorisk Årsskrift 1909 meddelat ett bref till Anders Fryxell från prosten Nathanael Wallin (död som prost och kyrkoherde i Tunhem, Skara stift, 1870), hvare denne, som omkring 1816 var J. O. Wallins adjunkt, skildrar sina intryck af den store skalden och kyrkomannen och äfven framdrager historien om den upplösta förlofningen. Enligt Fryxells egen uppgift har Nathanael Wallin varit hans hufvudkälla för framställningen af Wallins förhållande till mamsell Runevall, ehuru han äfven stödt sig på "några från andra håll bekomna underrättelser". Att så varit framgår vid jämförelse mellan Fryxells berättelse och N. Wallins bref, ty mycket af hvad den förre förtäljer har ingen motsvarighet hos den senare. För antagandet, att brytningen med mamsell R. varit af epokgörande betydelse i Wallins utveckling, är Nath. Wallin den förnämsta auktoriteten.

Granskar man nu närmare de ifrågavarande källorna, möter strax en svårighet. Både Wallmarks och N. Wallins berättelser äro nedskrifna mer än 30 år efter de skildrade händelserna. Ehuru Nath. Wallin i sitt bref till Fryxell förklarar, att få torde känna de förhållanden, han vill relatera, så väl som han, synes han dock i själfva verket ha varit ganska illa underrättad. I beröring med sin store namne kom han väl först, då han 1813 blef pastorsadjunkt i Stockholm. Men Wallmark var alltifrån Wallins första karlbergs-tid hans ganska intime vän, och i hans familj umgicks Wallin just vid den tid, då förlofningen upplöstes. Därför bör väl Wallmark tilldömas vitsord framför Nath. Wallin, där deras berättelser ej öfverensstämma, ehuru man visserligen måste räkna med att Wallmarks minne kan ha svikit honom.

Wallmarks uppgift, att fru Runnevall med sin dotter bodde i det s. k. Räntmästarhuset i staden mellan broarna (kvarteret Achilles) bekräftas af mantalslängderna för Stockholm (stadens södra och västra del) 1800 och 1810.¹ Fru Elisabeth R., född Nordin, var

¹ Namnet skrives såväl i officiella handlingar som af fru R. själf (i en bland Wallmarks bref förvarad biljett) med två *n*. I *Inrikes Tidningar* nr 129 1815 förekommer stafningen Runevall. Endast Nath. Wallin skrifer Runewald.

änka efter kammarskrifvaren Birger Runnevall, som afled 1801, 48 år gammal.¹ Makarna hade två barn: Sophia Margareta, född den 30 juni 1790, och Nils Ludvig, född den 12 juni 1796. Den flickpension, fru R. höll i sitt hem, besöktes bl. a. af Bernhard von Beskow, som vid fem års ålder (1801) där började inhämta innanläsningens första grunder.

I Storkyrkoförsamlingens kommunionböcker finns Sophia Runnevall antecknad för nattvardsgång åren 1807 och 1808. Några andra upplysningar om henne ha ej i denna församlings kyrkoböcker stått att erhålla. Om hennes yttre äro alla, som sett eller hört talas om henne, ense: Wallmark, v. Beskow, Nath. Wallin, Fryxell och T. Hagberg prisa alla hennes skönhet.²

Nath. Wallin uppger, att J. O. Wallin var förlofvad med henne redan 1806, och synes anse, att brytningen inträffat samma år. Wallmark säger, att Wallin vid tiden för brytningen nyss hade blifvit teologie adjunkt vid Krigsakademien på Karlberg med Solna till prebende. Teol. adjunkt blef Wallin 1806, men Solna pastorat fick han först som lektor vid Karlberg 1809 (med tillträdesrätt 1810), och det är väl denna tidpunkt, Wallmark har i tankarna, då han i samma andetag tillägger, att Wallin "således" kunde gifta sig. Lönen som teol. adjunkt (155 rdr om året) skulle svårligen kunnat tillåta honom att gifta sig med en flicka utan förmögenhet som Sophie Runnevall. Mot antagandet, att förlofningen (och brytningen) inträffat redan 1806, tala äfven andra omständigheter.

Wallins förlofning med mamsell Runnevall har väl i regel antagits vara hans enda allvarliga förbindelse före giftermålet. I samma mån som så trots vara förhållandet, har man helt naturligt varit benägen att vid denna förbindelse fästa särskildt stor vikt. Men utom ett måhända rent litterärt ungdomstycke för den lilla Johanna Hedblad (sedermera gift Billvall) på Stadra, där Wallin var informator 1799—1800,³ kände hans samtida åtminstone en

¹ Döds- och födelsedata äro hämtade ur bouppteckningarna i Förmyndarekammaren.

² Om T. HAGBERG'S *Litterära Barndomsminnen*, se nedan!

³ Se härom J. O. Wallins *ungdomsutveckling* i *Kyrkohist. Årsskrift 1910*. Senare har jag genom muntliga uppgifter fått något närmare kännedom om denna historia.

djupare böjelse, som t. o. m. skall ha resulterat i ett definitivt frieri. När Bernhard von Beskow 1853 var sysselsatt med att skriva Valerius' biografi, vände han sig bl. a. till Wallmark med begäran om upplysning angående den dam, som i Valerius' dikter benämnes Salla. I ett följande bref, dateradt den 14 sept. 1853, skriver han till samme man: "Då du nämner, att 'Salla' förmodligen var Choræi wackra enka, finner jag äfwen detta så mycket mer sannolikt, som jag nu påminner mig, att Valerius war en af de tre berömda skalder, som friade till henne (enka efter den fjerde), nemligen: Franzén, Wallin, Valerius." (Wallmarkska brefsamlingen i Kungl. biblioteket.) Franzén, som redan i juli 1806 — en månad efter Choræus' död — inledt korrespondens med hans efterleverska, befarar under våren 1807, då Wallin utgaf första häftet af sina och Choræus' psalmer, att detta skulle få betraktas som en sorts förlofningskort (Castrén, F. M. Franzén i Finland, sid. 313). Det skulle ju, enligt tidens bruk, närmast ha ålegat Wallin, Choræus' efterträdare som teol. adjunkt vid Karlberg, att "konservera huset" Af Malla Montgomery-Silfverstolpes Memoarer (I: 103) framgår äfwen, att Wallin uppvaktat fru Choræus på Kristinadagen 1806 med verser i hennes lille sons namn, hvilka Malla fann "oöfverträffligt rörande vackra". Måhända äro de bägge elegiska styckena i Polymnia (1807) Enslingen och Försakelsen framsprungna ur resignationen öfver det misslyckade frieriet.¹

Att såsom Nath. Wallin tänka sig förlofningen med mamsell

¹ I AUGUST BLANCHE'S *Bilder ur verkligheten*, II (En prestmans anteckningar) förekommer, såsom min vän bibliotekarien Ivar Norberg påpekat för mig, en historiett *Vice Pastorn*, där det berättas, hur en skön högadlig fröken i hemlighet besvarar en ung prästs kärlek, men af sina anstolta föräldrar tvingas att äkta sin greflige kusin ryttmästaren v. H. Vigseln förrättas af den unge prästen »med dennes vanliga, kraftfullt ljudande stämma, utan att en enda muskel i hans ansikte förrådde hvad som föregick inom honom». Händelsen skulle ha passerat i »en af rikets mellersta provinser», och prästen i fråga påstås ha varit sedermera ärkebiskopen Olof Wallin. Huruvida något verklighetsunderlag funnits för denna anekdot, känner jag ej. — I landshöfding R. von Kræmers skildring af Wallins sista stunder (tryckt i T. EKELUND'S *Vittra Skuggbilder*, sid. 98 f.) omnämnes »ett äldre, svartklädt fruntimmer», som skulle varit en »enkefru W., då bosatt i Upsala och bekant med Wallin sedan den tid han var kyrkoherde i Solna». Den mystiska damen omtalas äfwen af T. HAGBERG (se nedan).

Runnevall ingången och upplöst redan 1806, stämmer ej heller med den brådska, hvarmed J. O. Wallin enligt Nath. Wallins och Wallmarks samstämmiga mening vände sig åt annat håll. Först i augusti 1810 gifte sig nämligen Wallin med Anna Maria Dimander. Vore Nath. Wallins kronologi riktig, skulle giftermålet ingåtts flere år tidigare — han synes vilja sätta äfven det till 1806.

Bland Wallins dikter från åren 1806—1810 finnas ju åtskilliga, som kunna antagas syfta på hans förhållande till Sophie Runnevall. Med det lilla artiga namnsdagspoemet Till Lina jemte en blomsterqvast (i Polymnia 1807) är det ett eget förhållande. Den finnes tryckt redan 1805 i Linköpings Bladet n:o 24 (den 23 mars) med en liten olikhet — rubriken lyder: Jemte några blommor till Julie och ingressen är afpassad därefter. Och samma år i september omtalas den af Hammarsköld (i brev till Claes Livijn) såsom adresserad till en mamsell Sofi Dahlberg, hvarvid den naturligtvis börjar: "Tag dessa små, Sofi, som våga att likna dig . . ." Slutstrofen har förmodligen visat sig slå an, helst i sin ursprungliga form: blommorna vissna snart vid den skönas barm, men

sälla de — säll den som fore
 På samma sätt från världen af!
 O, att jag sjelf en blomma vore
 Och bleknade mot samma graf!

Af denna dikts ålder kan således ingen slutsats dragas med afseende på tiden för Wallins första svärmeri för Sophie Runnevall. Förmodligen har dikten ursprungligen varit riktad till samma flicka, som Wallin firar i juni 1805 med ett poem i Linköpings Bladet n:o 47 (*Till Julie*). Detta i Wallins utgifna diktsamlingar och Samlade Witterhetsarbeten ej upptagna stycke återfinnes i hans 1804 till Leopolds granskning öfverlämnade handskrifna versbok "Barnlekar" (nu i Kungl. biblioteket). Den unga damen säges i dikten med sin egen sång ha öfverträffat skalden, som "häpen faller Lyran neder" och ger segerkransen åt henne.

Bland Wallins Smärre Poemer 1808 synas företrädesvis Till Lina med ett stycke bomullsflor, Maries Hjertekamrar och möjligen Gummans råd kunna åsyfta Sophie. I alla dessa dikter skönjes

emellertid en viss oafgjordhet från föremålets sida. Kanske kan äfven det melodiska, om Topelius erinrande poemet Svärmeri (Hvem är du, o tärna) vara inspirerad af Sophie Runnevall. Det finns där något af det sväfvande lätta och kokett graciösa, men också något af det svärmiskt hängifna, som man gärna vill förbinda med föreställningen om henne, sådan hon skymtar i de förut nämnda berättelserna. — Bland i Wallins Samlade Witterhetsarbeten intagna dikter, som ej förekomma i samlingen 1808, kan poemet Till Laura (af Beskow dateradt till 1808—1809) också tänkas åsyfta Sophie.

Ett annat stycke, som förefaller innehålla bestämda anspelningar på mamsell R., kallas i Wallins Witterhetsförsök 1821 *Romance* och förekommer första gången i tryck i Wallmarks Journal för Litteraturen och Theatern 1810, n:o 71 (den 26 mars), där det blott bär öfverskriften *Ord till en air i Haydns Årstider* (En bygdens tärna sjutton år). Enligt n:o 75 af samma tidning uppfördes nämnda oratorium första gången med fullständig orkester och kör den 14 mars 1810 i Ladugårdslandskyrkan. Detta är väl anledningen, att Wallin just nu publicerar dikten. Men redan 1807 har vid en välgörenhetskonsert i Jakobs kyrka utförts "en air i Haydns Årstider" (Stockholms Posten s. å. n:r 128), som möjligen kan vara den af Wallin åsyftade. (Vid samma tillfälle sjöngs en koral ur Choræus' och Wallins nyss utgifna psalmhäfte.) Då just vid tiden för denna sistnämnda konsert Sophie Runnevall fyllde sjutton år, kunde det ligga nära att antaga, att dikten vore skriven då och således finge betraktas som vittnesbörd om att Wallins förbindelse med henne inleddes vid denna tidpunkt. Ty i dikten omtalas, hur den vackra sjuttonåriga tärnan ger sin hand åt en känslofull och fattig yngling, trots att hon har många förnäma och rika friare omkring sig (mamsell R. var enligt Wallmarks och Nath. Wallins samstämmiga vittnesbörd "mycket firad och kurtiserad", "kringsvärmad af tillbedjare" o. s. v.), och den lycklige fästmannen lofvar redligt att bli en son för hennes mor, som här tycks stödja partiet (hvilket fru R. enligt Wallmark också verkligen gjorde):

Och flickans kind i purpurbrand
Sitt blyga ja har sagt,

Och flickans hand i gossens hand
Har modren redan lagt.
Nu sjunger han uti sitt tjäll
Med moder och med brud:
»Den dygdige är rik och säll
Förutan guld och skrud.»

Men just denna strof tyder väl på ett något senare tillkomst-datum, ty 1807 kunde Wallin svårligen tänka på att gifta sig med en flicka, hvilken såsom mamsell R. saknade egentlig förmögenhet. (Att så var, därom vittnar tillfyllest bouppteckningen efter fadern.) Vi ha ju ock i det föregående sett, att han ännu på våren 1807 af Franzén misstänktes för att vilja hemföra Choræus' änka som sin maka. Det synes därför troligt, att dikten tillkommit i samband med hans förbättrade ekonomiska utsikter 1809, och att alltså den definitiva förlofningen skett då. Eklaterad blef den ej, ehuru Wallin hade gifvit flickan ring (Wallmark). "Sjutton år" får då tas något eufemistiskt, liksom "en bygdens tärna" — bägge delarna höra med till den idyllisk-romantiska utmålningen. Äfven eljes svärmar Wallin för "bygdens tärnor", "bygdens döttrar" (*Enslingen, Till Julie*). Det hör med till den modestie och oskuld, som hans officiella poesi så ifrigt affischerar.

År 1809 året för Wallins förlofning med Sophie Runnevall, kan upplösningen af den enligt referenternas mening tydligen rätt korta förbindelsen ha skett i slutet af sommaren 1809 eller senast i början af juni 1810, om man får tro Nath. Wallins och Fryxells uppgift, att brytningen inträffat under en sommar ute vid Sabbatsberg ("under brunns-sejouren vid S." skrifver den förre, d. v. s. mellan 1 juni—31 augusti). Men skulle brytningen ha skett redan 1809, blir det hart när obegripligt, hur Wallin vid jultiden s. å. kan låta Wallmark, som var bekant, ja t. o. m. synes ha umgåtts med familjen Runnevall,¹ aftrycka de sex intima Charader till Julie, som då läsas i Journal för Litteraturen och Theatern. (N:r 2—6 af dessa charader äro upptagna i Wallins Witterhetsförsök 1821 och i hans Samlade

¹ Därom vittnar den förut omtalade biljetten från fru R. till Wallmark, där hon tackar för »Herskapets obligenta invite».

Witterhetsarbeten.) Ty att dessa småsaker syfta på Sophie Runnevall kan icke lida något tvifvel. Innehållet är nämligen mycket betecknande för förhållandet, sådant Wallmark skildrat det. Enligt hans berättelse har mamsell R. visserligen högaktat och värderat Wallin men ej för honom hyst någon egentlig erotisk böjelse, utan grämt sig öfver att hon mottagit hans ring, då hon ej kunde älska honom så, som han förtjänade bli älskad. Den första af charaderna (Journalen 1809 n:r 64, den 2 december) skall, enligt hvad ett följande nummer meddelar, åsyfta ordet Skönhet. Den lyder så:

Ditt segrande *Hela* förstår jag mig på
 Att dyrka långt bättre än klandra:
 Ack! vore Du mindre det *Första* ändå!
 Nej! vore Du mera det *Andra*!

I Wallins Witterhetsförsök 1821 (och i Samlade Witterhetsarbeten) är denna alltför närgångna charad utelämnad. Men då den ingår under samma rubrik (Charader till Julie) som de öfriga, kan man vara viss, att äfven den är af Wallin. N:o 2 biktar, att författaren fordom ansåg kärlek blott som lek, till dess han af Julies sköna blick dömdes att bli kär, och n:o 3 förkunnar, att han snart mister allt sitt mod, om hon längre näns pröfva hans tålmod med "behagens enväldsmakt". Lösningen till n:o 4 är Fästmö, och denna charad lyder:

Du renaste, skönaste *Andra* i världen,
 Du skulle dock blifva det *Första* med mig!
 Och nu — hvad är högheten, lyckan och flården?
 Jag säger förtjusad mitt *Hela* till Dig.

I n:r 76 af Journalen 1809 (den 23 december) läsas de bägge återstående charaderna. Lösningarna till dem meddelas emellertid ej i något följande nummer. Märkligast är n:o 6, som tydligen syftar på någon sammansättning med jul (kanske julrim e. d.):

Åt åre det bättre skall bli;
 Men nu då mitt *Första* är inne,
 Mitt hjertliga *Andra* Du finne
 Så godt som mitt *Hela*, Julie!

Af denna charad kan väl tryggt slutas, att den blifvit skrifven julen innan det år ingick, då Wallin och Sophie Runnevall hoppades få flytta in i eget hem ("Åt åre det bättre skall bli"). Men detta år var efter all sannolikhet 1810, då Wallin tillträdde Solna pastorat. "Han skulle nu mottaga Solna pastorat och prestgård", skriver Wallmark i sammanhang med redogörelsen för brytningen och den nya förbindelsens ingång.

Vi få väl alltså stanna vid det alternativet, att brytningen skett 1810 och, såvida Nath. Wallin och Fryxell på denna punkt ha rätt, i juni månad. (Att brunnsterminerna vid Sabbatsberg räckte 1 juni 31 augusti visar en i Stockholms Posten 1807 n:r 78 införd annons härom.) Äfven Wallmark förlägger brytningen till Sabbatsberg, men ej till samma lokalitet som Fryxell (fru Runnevalls sommarbostad), utan till Sabbatsbergs värdshus. Emellertid är det väl ej alldeles säkert, att brytningen skett omedelbart innan den nya förbindelsen ingicks. Vissa tecken skulle nog kunna anföras därpå.¹

Att Wallmarks försök att återknyta förbindelsen misslyckades, skall enligt hans egen berättelse ha berott dels på flickans "alltför romantiska begrepp om kärleken", dels på hennes af modern omtalade barndomstykke för revisor Osængius. Denne man, som af Fryxell nämnes "assessor", blef sedermera hennes make. Men svårigen har Wallmark fullt riktigt återgifvit fru Runnevalls ord, då han säger, att "revisor Osængius och flickan uppvuxit tillsammans och från barndomen hyst kärlek till hvarandra". Ty bemålde revisor, hvars fullständiga namn lydde Anders Philip Osængius, var enligt 1810 års mantalslängder för Jakobs församling född år 1778, medan Sophie Runnevall var född 1790. Han nämnes "Revisoren vid Kongl. Kammar-Rätten, och vid Konglig Directjon öfver Allm. Fattigvården, samt Kammarkrifvare vid Kongl: Nummer Lotterie Directjon" och bodde 1810 i kvarteret Hästeskoen, huset n:r 16.

¹ Af MORTENSEN's arbete *Clas Livijns dramatiska författarskap*, sid. 165 f., vill synas, att Livijn i ett dramatiskt utkast från oktober 1808 haft i tankarna att skämta med Wallins energiska jakt efter ett godt parti. Kronologien tycks dock ej fullt säker, och anspelningarna äro på det hela taget ganska dunkla.

Förmodligen härstammade han från den bekanta småländska prästsläkten Osængius, inom hvilken Annerstads pastorat i Växjö stift länge gick i arf. Han erhöll sedan fältkamrers titel, men assessor blef han aldrig. Däremot fanns, såsom Stockholms Stads Calender 1808 visar, en assessor Anders Gustaf Osængius, som s. å. blef kammarrättsråd. Men det var med Anders Philip Osængius, som Sophie Runnevall omsider gifte sig.

Om tiden efter brytningen berättar Wallmark följande. När Wallin insåg, att skilsmässan var oåterkallelig, sjönk han i en djup melankoli, den hans vänner på allt sätt sökte skingra. I denna sjuka och nästan svärmiska sinnesstämning besökte han ännu oftare än förr vännen Wallmarks hus, där han annars alla söndagsaftnar brukade infinna sig för att först på tisdagen återvända till Karlberg. Vid ett af dessa besök träffade han mamsell Marie Dimander jämte en hennes syster, döttrar till en afviden tobaksfabrikör på Regeringsgatan. Fru Dimander bodde (enligt 1810 års mantalslängd för Jakobs församling) med sina tre döttrar, af hvilka Anna Maria var äldst (tjuguåtta år gammal), i kvarteret Stuten n:r 56—57. Sönerna Anders och Carl innehade faderns affär med firma Anna Dimander & Son. Wallmark bodde (enligt samma mantalslängd) i kvarteret Hästeskoen, n:r 13. Då umgänget enligt Wallmark var mycket lifligt mellan Dimanderska hemmet och hans egen familj, synes det åtminstone ej omöjligt, att Wallin gjort Marie Dimanders bekantskap, innan hans förra förbindelse upplöstes. Wallmark säger blott, att Wallin flere gånger råkade dem i hans familj. Af sammanhanget vill det dock se ut, som om sammanträffandet skett först efter brytningen med Sophie Runnevall.

Marie Dimander såg enligt Wallmarks utsago ej illa ut, var flitig kyrkogångerska, yttrade mycken tillgifvenhet för präster i allmänhet, berömde, äfven i Wallins närvaro, hans predikningar, som hon sade sig aldrig försumma, och bedömde med mycken urskillning andra predikanter hon hört. Wallin, som enligt samme sagesman nu icke begärde bättre än att få fästa sig vid någon, fann mycket behag i denna kloka och stadgade kvinna. Kanske resone-

Hur tjusa ej i dina digter
 De Lyckliga Makarnas pligter!
 Du hördes af Känslornas Gud:
 »Välän! hvad han sjöng skall han äga!»
 Svor Guden, och flög för att säga:
Marie, blif min Sångares Brud!

Enligt Nath. Wallin skulle Wallmark ha uppmanat J. O. Wallin att skyndsamt hämnas på sin f. d. fästmö genom att ta en annan. Något liknande berättar ock Bernhard von Beskow. Det uppkomna missförståndet mellan de båda älskande skulle (enligt J. O. W:s egen uppgift till Beskow) ha underblåsts af "en falsk vän", som "förespeglat honom lyckan der den icke fanns". Men det yttrande, Beskow här åberopar, fälldes mer än tjugu år efter de ifrågavarande tilldragelserna, och Wallin betraktade dem kanske då med andra ögon, än när de nyss inträffat. Wallmark säger sig ej ha märkt, att Wallin i början af sitt äktenskap fann sig mindre lycklig. Och Wallin själf talar i bref till ärkebiskop Lindblom (³/₁₀ 1811) med en viss skämtsam ömhet om sin "lilla hustru," som blifvit "aldeles kär i ärkebiskopen". Äfven om Marie Dimander var sin make mycket underlägsen i begåfning, är det ej därför sagdt, att Wallin i allmänhet kände sig olycklig med henne. Hon öfverensstämde kanske på det hela taget rätt väl med hans ideal af en kvinna, åtminstone sådant han tecknat det i sin predikan om Qvinnans ädla och stilla kallelse: ren och hjärtlig fromhet, anspråklös och oförställd blygsamhet, vis och huld saktmodighet, öm och grannlaga uppmärksamhet, allt försakande och allt uthärdande kärlek — äfven om det ibland var en smula knappt med visheten. Att främmande personer, t. ex. Malla Montgomery-Silfverstolpe (Memoarer IV: 151), funno henne "ledsam", bör man väl ej fästa allt för stort afseende vid. Wallins eget häftiga och uppbrusande lynne trifdes kanske i längden bäst med en liten beskedlig och eftergifven hustru, som höll honom kär trots allt.

Enligt Nath. Wallin skulle Sophie R. efter brytningen med Wallin ha framsläpat ett dystert lif "2:ne år", då hon emot sin vilja, öfvertalad af modern, räckte sin hand åt "en liten man

(Osengius), som visat hennes mor många tjänster“. Fryxell berättar, att mamsell R. vid underrättelsen om Wallins nya förlofning räckte handen åt sin andra friare, herr Osängius. Likväl ingicks faktiskt icke giftermålet mellan dessa båda förrän — 1815. Detta år läses nämligen i Inrikes Tidningar n:o 129 (den 6 december) följande notis:

Wigde i Stockholm:

FältKamereraren Philip Osängius och Demoiselle Sophia Runewall, wigde den 19 November.

Enligt Fryxells uppgift skall någon tid efter det bägges nya förbindelser ingåtts missförståndet, som föranledt brytningen, ha blifvit uppdagadt och känt af dem båda. “Fru Osängius’ sorg ådrog henne lungdot (eller kräfta?) och inom kort döden.“ Enligt Nath. Wallin öfverlefde hon sitt bröllop “endast 3:ne månader, då hon förtärd och förblödd fick sluta sitt ensamma lif“. Af bouppteckningarna i Förmyndarekammaren för år 1817 framgår emellertid, att “Herr Fältkamereraren Philip Osængii Hustru Fru Sophia Margareta Runnevall, 27 år gammal, barnlös, blifvit död den 7de sistlidne Julii“ — alltså 1817. Att hon varit länge sjuk, visar hennes läkares fordran till sterbhuset: 83 Rdr 16 sk., hvilken summa väl för sin tid är ganska stor som läkarhonorar betraktad. Boet gör intryck af att ha varit ganska fint, och den aflidnas smak för elegans i klädsel röjer sig äfven.

Fältkamrer Osængius öfverlefde ej länge sin maka. Den 3 mars 1819 slutade han sina dagar. Uppgiften härom förekommer såväl i bouppteckningen som i dödsboken för 1819 i Ladugårdslands församling. (I samma församlings vigselbok 1815 nämnes han äfven, men hustruns namn finns ej i dödboken 1817.) Dödsfallet notificerades i Inrikes Tidningar den 10 mars. Änkefru Runnevall dog den 11 juli 1826, sextiosex år gammal. Ende arfvinge var sonen Nils Ludvig, som i bouppteckningen tituleras handelsbokhållare.

Den ende, som har något att berätta om fru Osængius utöfver hvad nu här meddelats, är Wallmark. Han har — liksom Nath. Wallin och Fryxell — hört, att hennes äktenskap ej blef lyckligt.

Men han nämmer äfven, att hon "blef fjollig" och kom i händerna på magnetisörer.¹

Hur nu brytningen med Sophie Runnevall i förstone inverkat på Wallin, är ej godt att med visshet få utrönt, så länge ej några direkta vittnesbörd af honom själf eller af honom närstående personer från ifrågavarande tidpunkt föreligga. Vid hans uttalanden i ämnet från 1830-talets början och senare torde ej alltför mycket afseende böra fästas. Ty han var då — särskildt omkring 1832 — starkt hypokondrisk, så att det t. o. m. berättades, att han var svagsint (K. Fredlund: Wallin, Dahlgren och Askelöf i Festskriften till Karl Warburg, sid. 71). Det var just i början af 1830-talet, "under de dystra stunderna af Wallins hypokondriska tillstånd", som Bernhard von Beskow hörde honom "med rörelse tala om denna flicka" och förebrå sig, "att han af missförstånd eller en hänförelse af svartsjuka brutit en förening, som sannolikt skulle gjort hans husliga lycka, och från hvars brådstörtade upplösning han räknade många mörka stunder i sitt lif". Nath. Wallin berättar i samma stil: "Ännu efter många år, ja i slutet af hans lif pekade han för en förtrogen vän, med dystert öga, på sitt bröst, med dessa ord: 'Här bor och tärer den långa oron öfver henne, som jag förorättat'." Det förefaller mycket troligt, att Wallin just under en starkt nedsatt sinnesstämning dragit fram den gamla förlofningshistorien och då gjort mer af den, än hvad den i verkligheten haft att betyda. Så torde också hans ofta citerade utsaga om tiden efter 1809 böra förstås: "Sedan kom lyckans tid, men glädjens var förbi." Det har ej lyckats mig att få se den efterlämnade själfbiografiska anteckning, där dessa ord blifvit nedskrifna — efterforskningar bland Wallins, v. Beskows och Fryxells papper ha hittills varit förgäfves

¹ Ett märkligt exempel på hur föga äfven Wallin mycket närstående personer haft kännedom om Sophie Runnevalls senare öden ges i professor T. HAGBERG's *Litterära Barndomsminnen (Från Upländsk Bygd, Sthlm 1899, sid. 12 f.)*. Den beslöjade dam, som förgäfves begärde bli insläppt till Wallin, då denne låg på sin dödsbädd i Uppsala ärkebiskopshus, trodde Hagberg (son till Wallins intime vän pastor primarius d:r C. P. Hagberg) ha varit mamsell Runnevall.

— men bland Walliniana (Biographica) i Kungl. biblioteket finns ett annat själfbiografiskt utkast, dateradt $\frac{8}{5}$ 1832, där Wallin under intryck af sin dåvarande depression ger en mycket mörkfärgad teckning af sitt lefnadslopp, tydligen afsedd att tjäna till ledning för dem, som skulle få på sin lott att teckna hans lifsgärning. Man torde ej alltför mycket taga miste, om man supponerar, att äfven den förutnämnda anteckningen förskrifver sig från Wallins äldre dagar. Det öfverensstämmer f. ö. med hela den officiella moral, Wallin och hans samtid hyllade, att ljuft beprisa dalens lugn och i starka färger utmåla oron på höjderna androm till skräck och varnagel. Som alla lifliga och lättrorliga naturer var Wallin tidtals utledsen på hela sin glansfulla representationsverksamhet i hufvudstaden, men "Här är likväl godt att vara", skref han den 8 november 1824 till Järta, och det var nog i allmänhet hans tanke. Den korta sejouren i Västerås gaf honom ej hvad han väntat, och senare funderingar på Sala, Köping och Leksand voro mera tillfälliga hugskott än allvarligt öfvervägda planer.

Mycket egendomligt förefaller det, att Nath. Wallin, som just vid tiden för fru Osængius' död 1817 tjänstgjorde som präst i Stockholm, icke i sin relation tagit hänsyn till hennes verkliga dödsår, utan uppger, att Wallin under intrycket af hennes frånfalle ändrade hela sin diktnings karaktär — "Han steg på Cothurnen: Han sjöng Gustaf III:dje och blef Academist." Därmed visar sig Nath. Wallin antingen ha varit mycket minnesslö, när han skref sitt bref till Fryxell, eller också alldeles okunnig om det verkliga händelseförloppet. Ty redan 1808 sjöng Wallin sin sång öfver Gustaf III, och andra fosterländska dikter, t. ex. Ode till Svenska Nationen, följa från detta och närmast följande år. En af de aderton blef han 1810. Å andra sidan är ännu 1808 hufvudparten af hans då utgifna Smärre Poemer af samma erotisk-idylliska art, som han förut odlat, och under 1809—1810 följa i samma genre: Hymené vid C. P. Hagbergs och Erica Hisings bröllop den 17 juli 1809 (Journ. f. Litt. o. Th. 1809, n:r 9), Till Fru H—g, svar på bjudning till en fête (Journ. f. Litt. o. Th. 1809, n:r 16), Till en vacker Flicka jemte afskriften af ett Poème, som hon begärt af förf. (Journ. f. Litt. o.

Th. 1809, n:r 21), de förut nämnda Charader till Julie, Husliga Sällheten, Imitation efter Thomson (Journ. f. Litt. o. Th. 1810, n:r 46) och Ord till en air i Haydns Årstider. Men efter 1810 blir det ondt om världsliga dikter från Wallins hand. Förklaringen därtill kan visserligen till en del ligga i brytningen med Sophie Runnevall, men redan 1808 har han i poemet Till Amalias Författare [Wallmark] i Stockholms Posten n:r 268 bekänt sitt *peccavi* med tanke på sin profandiktningens fåfängliga väsen:

Wälsignad Du, hvars snille lyder
 Det ömma bud, som känslan tyder,
 Och mensklighetens talan bär
 Förr'n nyttans tid försvunnen är.

Wår kärlek och wår afund wärdig
 Du är långt mer än wi, rättfärdig,
 Som för ett lof, så tomt och kort,
 Wår sommarmånad sjunga bort.

De äro fåfånga och weka,
 De toner wåra lyror leka;
 Den krans wi önskat eller fått
 Han är en flyktig barnro blott.

Du har den skönaste och bästa
 Att på din blyga tinning fästa;
 En krans af ewigare (!) lif
 Än både lager och oliv.¹

Och ännu tidigare — redan 1806 — har han förklarat sig vilja uppsöka "Davids helga harpa" och lämna den horatianska lyran (Till en Vålgörare). Den dikt, som i hans Samlade Witterhetsarbeten bär öfverskriften På en Namnsdag, men hvarom hvarje tidsuppgift saknas, skulle möjligen kunna höra till den tid, då han svärmade för fru Choræus och sammanhänga med utgifvandet af det första psalmhäftet våren 1807. Där heter det:

¹ Om Wallmarks novell Amalia eller De finska Flyktingarna se LJUNGGREN, *Sv. Vitterh. Häfder*, III: 454.

Men min lyra sina strängar
 Långe se'n förlorat har,
 Och på fordom gröna ängar
 Står blott sista blomman kvar:
 Ack, en lutad Sarons lilja,
 Som begär ett bättre land!
 Hulda, skulle du ej vilja
 Taga den utaf min hand?

När Wallin efter 1809—1810 af Geijer (i dennes minnestal öfver W. i Sv. Sjömannasällskapet) karakteriserats som "ett brutet väsende", får detta nog ej tagas i bemärkelsen "en bruten man". (Så Warburg i Illustr. Svensk Litteraturhistoria.) Uttrycket förklaras bäst ur sammanhanget. Geijer skrifver: "Det föregick vid denna tid en brytning i Wallins väsende. Kan hända förblef han, lik så många af oss, under hela sin lefnad i visst afseende ett brutet väsende. Stora, åtminstone skenbara kontraster funnos hos honom — i hans snille, i hans lynne, i hans beteende, i hans yttre och inre, och mellan hans yttre och inre." Sedan Geijer angifvit några af dessa kontraster, fortsätter han: "Att ständigt uppgöra planer för lugnet och aldrig i lifvet nå det, blef hans lott, ehuru dylika förslag oupphörligt sysselsatte honom, isynnerhet sedan han i psalmverket slutat sin lefnads största arbete. Det ombytliga i sådana förslag ådrog honom tadel, under det värdigheterna och mödorna, osökta, hopade sig." Af sammanhanget synes framgå, att Geijer med sitt uttryck "ett brutet väsende" menar ungefär hvad man eljes brukar kalla en komplicerad natur, en människa, som är sammansatt af till synes oförenliga motsatser. Att en sådan brytning mellan t. ex. ärelystnad och längtan till obemärktheten och lugnet, mellan en "prakt-natur", som Geijer säger, och en viss enkel rättframhet, förefanns hos Wallin, är ju påtagligt och undgick minst af allt Geijers för helhet och enfald mycket känsliga sinne. Den *sincerity*, som enligt Carlyle är den stora personlighetens särmärke, var väl knappast Wallins starka sida. Men från och med 1810, då Wallins snabba och glänsande karriär egentligen begynner, måste mera tydligt denna brist på inre säkerhet och samling ha framträdt.

Geijers ord om "brytningen" i Wallins väsen omkring 1809 ha emellertid förmodligen kombinerats med Fryxells skissering af Wallins poetiska och religiösa utveckling, där åren 1808—1809 spela en viktig roll. "Omkring 1808 och 1809 vaknade han till djupare känsla såväl af den kristliga psalmens, som i allmänhet af poésins väsende, och skref i båda hänseenden herrliga stycken", säger F. i fjärde häftet af sina Bidrag till Sveriges Litteratur-Historia. Och i hans flera gånger citerade relation af förlofningshistorien nämnes som ett bevis på, att Wallin själf genast kände brytningen med mamsell Runnevall som sitt lifs olycka, "den tvärhastiga öfvergången från hans första vanligtvis glada dikter under tidskiftet 1803—1809 och till de efter 1809 skrifna, de flesta af allvarligt, stundom svårmodigt innehåll." Fryxell sammanställer alltså förändringen i Wallins skaldskap med förlofningsens upplösning. Härvid stöder han sig troligen på Nath. Wallin, som ur Wallins sorg öfver mamsell Runnevalls död förklarar omslaget till en allvarligare tonart i sin namnes diktning: "Wallin uppvaknade förfärligt: Han såg och kände hvad han gjort, hvad han förlorat" o. s. v. Som i det föregående uppvisats, är emellertid Nath. Wallins hela kronologi felaktig. Att J. O. Wallin efter 1809—1810 i stort sedt anslår en allvarligare ton, sammanhänger väl mest med, att han allt djupare engagerar sig i psalmboksarbetet och icke får mycken tid eller lust öfrig för profanpoesien. Skulle det nästan exklusiva sysslandet med psalmdiktningen verkligen berott på en förändrad lifsuppfattning, blir tillkomsten 1815 af ett stycke som Canticum Corybanticum, i sin art så typiskt wallinskt, alldeles oförklarlig.

Öfvergången från en lättare till en mera allvarlig tonart är f. ö. ej så "tvärhastig", som Fryxell antar. Bland Wallins horatianska parafraaser äro de flesta helt allvarliga, ja förebåda rentaf en del af hans psalmer, och detsamma gäller Klagan (1803), Sången vid Ströms död (s. å.) och den därmed sammanhängande Enkans vaggvisa, Uppfostraren (1805), Till den Okända (1806), Enslingen och Försakelsen (1807) m. fl. Enligt Wiborgs bref till Tegnér den 12 januari 1821 är också Den Besuttne (tryckt första gången i Stockholms Posten 1820) ett af Wallins ungdomsstycken, ehuru ju däraf ej kan bestäm-

mas, om dikten skrifvits före eller efter 1810. Å andra sidan häröra ett så friskt poem som Sjömannen (enligt Bernhard von Beskow skrifvet 1817) och så uppslupna skämtdikter som Till fältprosten Norberg (1811), Canticum Corybanticum (1815), Årstiderna m. fl. från tiden efter 1810.¹

Som särskildt betecknande för den allvarliga eller rentaf svårmodiga stämningen i Wallins poesi efter 1809 nämner Fryxell Hemsjukan — "kanske, psalmerna undantagna, det på en gång djupaste och skönaste, som flutit ur Wallins penna, denna gång ur hans djupt sårade hjerta". Förmodligen har Valdemar Vedel vid sin teckning af Wallin (i Svensk Romantik) stödt sig på denna Fryxells utsaga, då han daterar nämnda poem till tiden omkring 1809 ("vistnok fra c. 1809"), en tidsbestämning, som sedan upptagits af Warburg och Steffen. "Hemsjukan" har jag ej lyckats anträffa i tryck förrän 1821 (i Wallins då utgifna Witterhetsförsök). En ingående stilanalys skulle här kunna vara värdefull. Rytmskt synes Hemsjukan snarast befryndad med Tegnér's Flyttfåglarna (Iduna 1812): oro och trängtan uttrycker redan själfva takten, och de två för Hemsjukan egendomliga korta, med hvarandra rimmande raderna suggerera hela dikten igenom den eviga upprepningens enformighet och tröstlöshet, som skalden vill komma ifrån så fort som möjligt. I afseende på stämmingsinnehållet erinrar Hemsjukan särskildt mot slutet om Stjärnsången (1817):

O, huru fången
längtar i stjärnornas sken! —

det är något af samma nyplatonisk-romantiska längtan från jorden i den. I Wallins psalmer möta vi ofta denna grundstämning af främlingskap och världsleda (t. ex. Sv. ps. 45, 113, 128, 476, 483, 484, 488, 500: 1—4). Men både af hans bref och hans offentliga uttalanden vill synas, som hade denna stämning företrädesvis behärskat honom

¹ Kvädet Till fältprosten Norberg måste vara skrifvet 1811, ty då flyttade bemälate prost till Stora Tuna, och det är ju därpå dikten anspelar. Canticum corybanticum daterar Nath. Wallin felaktigt till 1808 (>1808 års riksdag), men ett bref från J. O. Wallin till Lindblom (30 okt. 1815) visar riktigheten af dateringen i W:s Saml. Witterhetsarbeten.

mot slutet af 1810-talet. Den enda antydning, som i poemet själf ges om tiden för dess författande, skulle väl vara raderna om de vise och kungarna, "som svuro, i trötthetens timmar, den eviga frid":

De talte så fordom, de tala så än,
De svuro, och svära detsamma igen.
Men idligt sig vänder det rullande klot,
Och gyllene tiden
Och eviga friden
Få där intet fäste för halkande fot.

Skulle det vara för djärft att antaga, att Wallin här tänker på de försäkringar om evig frid, som efter Napoleons fall afgåfvos af den heliga alliansens furstar? Att Wallin liksom Geijer först imponerats af deras program, synes troligt af vissa uttalanden, men den följande politiska utvecklingen bragte dem snart på andra tankar. Och Wallins i företalet till 1816 års psalmboksförslag och i det ryktbara bibelsällskapstalet s. å. uttryckta förhoppningar, att den vaknade religiositeten skulle "förbättra världen från grunden" för- anledde redan i mars 1817 Tegnér att i bref till Hagberg utbrista:

»Tror han då verkligen, att tidens sår ej ligga djupare, än att de så där lösligen *borttvättas*, vore det äfven med vigvatten? Tror han, att de fromma minerna i tidens banditansikte betyda något annat än hyckel? Tror han, att den moderna gudaktigheten är annat än den omvända sidan af narrkåpan, sedan fritänkeriet blifvit utslitet? — — — Tidens orm byter ofta om skinn» o. s. v.

Detta bref har Wallin fått läsa (Hagberg till Tegnér den 21 mars 1817), och impulsiv och känslig, som han var, kan han ha tagit starkt intryck däraf. Är det ej som ett återljud af Tegnér's ord, då det heter i Hemsjukan:

Jag sett, hur det tillgått på jordens ring;
Men nytt under solen jag sett ingenting,
I hundra former är allt likadant
Sin yta det fejar,
Men troget sig drejar
Kring samma sin axel, som det varit vandt.

När Wallin under intrycket af ihållande sjuklighet i slutet af 1817 och olikartade bekymmer tänkt tillbaka på sitt lifs erfarenhet, kan han väl ha känt sig gripen af den världströtthet, som Hemsjukan tolkar i mäktig biblisk stil med patriarken Jakob och Predikaren som mönster:

Ej många de äro, mitt eländes år;
 Min tid, på långt när, ej till fädernas när:
 Dock hafver jag skådat mig mätt häruppå.
 Det blir som det varit:
 Är hvad jag förfarit,
 Och summan af allt hvad jag lärt mig förstå.

Öfverhufvud verkar dikten hvarken framsprungen ur någon kärlekssorg eller ur grämelse öfver personlig skuld eller enskild oförrätt. Det är mera en offentlig mans bikt, som mycket verkat och trädt i vidsträckt beröring med människor, men af allt blifvit desillusionerad.¹

I rent språkligt hänseende frappera vissa arkaismer, t. ex. jorden "drager svepningens skrud", "mång ståtliga ord", "jordenes ring", "världenes ö", hvilka Wallin näppeligen skulle användt i profanpoesi under tiden närmast efter 1809. Ännu 1812 har han (i sitt Betänkande rörande Nya Psalmboken) bestämdt afvisat hvarje tanke på att i nya psalmer tillåta föråldrade ord och böjningsformer — "det är detsamma som att göra nya antiker: de bedraga ej kännaren, men röja charlatanen". Och ännu då han 1816 i ett bref till Åström förklarar sig ej längre stötas af inversioner som "Fader kär", tillägger han uttryckligen, att dylika friheter dock blott kunna tillåtas i "andelig poesi". Det torde vara Geijers och nyromantikernas föredöme, som här så småningom förmått Wallin att öfverge sin tidigare ståndpunkt i fråga om arkaismers användning.

¹ Märk, att den i Hemsjukan uttryckta, för Hellas och Tegnér karakteristiska uppfattningen af tillvaron som ett kretslopp och historien som en blott upprepning af redan förut inträffade händelser eljes ej är Wallins. Se t. ex. Sv. ps. 32:5 och 117:1 o. f., där just tanken på nya insatser i världsutvecklingen framträder. Dessa bägge psalmer förekomma först i 1816 års förslag och äsyfta samma världshändelser, som Wallin i Bibelsällskapet 1816 och i företalet till det samma år utgifna psalmboksförslaget hänsyftar på som glädjande tidstecken.

Af hvad som nu blifvit anfördt angående Hemsjukans form och innehåll torde dess värde som källa för Wallins stämning 1809—1810 böra dragas i tvifvelsmål, tilldess bättre skäl för dess datering till nämnda tidpunkt kunna förebringas.

Öfverhufvud erbjuder undersökningen af Wallins litterära utveckling mellan 1808, då hans Smärre poemer utkommo, och 1821, då han utsände sina Witterhetsförsök, stora svårigheter på grund af bristande uppgifter i kronologiskt hänseende. Hans utveckling som psalmist kan man i allmänhet följa på ganska nära håll, tack vare de slag i slag utgifna psalmhäftena, men hans profana skaldskap företer en del dunkla punkter. En sådan dunkel punkt har varit frågan om det inflytande den brutna förlofningen haft på hans diktning. Såvidt man af tillgängligt material kan döma, synes detta inflytande ha blifvit mycket öfverskattadt. Af kända dikter från Wallins hand synes ingen direkt sammanhänga med brytningen, och i egentlig mening samtida källor ge ej heller, så långt jag kunnat finna, några säkra vittnesbörd om en vare sig litterär eller religiös kris under påverkan af den.

Wallins litterära utveckling förutsätter knappast några djupare upplevelser: alltifrån början är han framför allt retor och uppodlar genom trägen flit och imiterande af olika mönster sin formella begåfning till allt högre fulländning. I religiöst hänseende behåller han i allt väsentligt den typ, som redan framträder i hans första psalmbearbetningar. Att närmare ådagalägga detta tarfvar emellertid en mera omfattande och djupgående undersökning af hans verk som psalmist och predikant, än man hittills offrat detta ämne.